

Соколёнок

3/2018

май-июнь

Къарчыгъа

РЕСПУБЛИКАНЫ ЯШЛАР УЧУН ЭКИ АЙДА БИР ЧЫГЪАГЪАН ЖУРНАЛЫ

Уьстюнлюк эсибизде, юрегибизде!

Къзакъ – Къумукъ атыбыз!

Анвар Гъажиев,
Дагъыстанны халкъ шаури

Ёкъ, мен Къзакъ тюгюлмен

Ёкъ, мен Къзакъ тюгюлмен,
Къзакъ къалын, мен юкъкъа.
Къзакъ – къар къызартгъан гюн,
Мен – йыртыллайман чыкъгъа.

Къзакъ – Гюн, мен – юлдузман,
Мен Къзакъсыз йылыман.
Къзакъ – къыркъ къыллы къомуз,
Мен – ону бир къылыман.

Ёкъ, мен Къзакъ тюгюлмен,
Къзакъ бувма бугъавлу.
Мен къонгуравсуз къушман,
О – къомуз къонгуравлу.

Ёкъ, мен Къзакъ тюгюлмен,
Балики, Атабайман.
Къзакъ – йырны йилиги,
Мен йиликдеги майман.

Ёкъ, мен Къзакъ тюгюлмен,
Мен Къзакъны жынсыман.
Къзакъ – Къумукъну къаны,
Мен ону тамчысыман.

Акбай Акбаев

Къазакъ – Къумукъ атыбыз

Яшнап оьтген яшмынланы яркъычы,
Ташгъып гетген ташгъынланы тавушу;
Талчыкълы бир гюнлерибиз булуту,
Талайлы бир гюнлерибиз умуту;
Сыйлы төрге сыйпап илген бөркюбюз,
Сыналгъанлар арасында кёркюбюз;
Къазакъ – бизин къанлы чыкъгъан хатыбыз,
Къазакъ – бизин Къумукъ деген атыбыз!..

Шейит-Ханум Алишева

Яшар Къазакъны аты...

Йырчы Къазакъны аты
Бир гёнгюрев,
Бир де йыр...
Языв хаты, къысматы –
Гене чечилмеген сыр.

– Мен къумукъман! – дегенни,
Юрегинде къан тартып,
Асулар авлап, артып,
Яшар Къазакъны аты!

Ман сыйдан тоймас!

Белли шаирдиз

Жаминат Керимовага 70 йыл биттек эди...

Юрегим кысып тура
Толганга ичи дертден,
Юхлама тартынаман,
Уянмасман деп эртен.

Тартынмайман оylumден,
... Айрылмак бар жан-жандан...
Жанымдан айырсаң да,
Айырмагыр имандан!

Муна, ятдым – бисмилла,
Турамандыр – иншаллагъ.
Турмай кыалсам, ашгаду
Алла илагъа илла Аллагъ! – дей
«Аллагъ» дегенширусунда Жаминат,
Женнетлени тёрюнде экенинге
инанаман!

«Яшав дейген – денгиздир» – деп,
кёп айта эди мени Кишав апайым...
Озокда, Жаминатны денгизи –
дериядай эди, ону юз-минг тюрлю
аламатларын оьтгерди оьзюню
яшавунда. Амма:

Чыдамлык бер
Онгда – солда,
Кысыгъа ёлда...
Кысмак кьолда, – деди, дагы да
Жаминат. Сонг да:

Мен ердей байман,
Кёклердей – бийик.
Аривмен табиятдай,
Мен кыаттыман тав йимик!
Шолай арив де, бийик де, бай да эди
гертилей де.

Художник Альберт Ходжаев
этген сурат

Муна – гёзалдымда иржайып,
кюлеп тураган юзю Жаминатны.
Бирдагы керен: Женнетлени
тёрлеринден тюшмегир, Жами-
нат! Эсдесен гыар даимде...

Шейит-Ханум Алишева

Гъайлек йыр

Гъайлегинде ятдырып,
Гъайынг этме ананг бар,
Аршда алтын юлдузунг,
Аранда танг тананг бар.

Бир янынгда тавунг бар,
Тав бетинде бавунг бар.
Баламны бавгъа-тавгъа
Балжъытмагъа гъавум бар.

Юхла, балам бёлелей,
Юхла балдай, аллелей,
Къышда аюв баласын
Юхламай деп тёлелей.

Оърде алтын айынг бар,
Ерде арив тайынг бар.
Алда сагъа къарагъан
Нече язынг-ййынг бар.

Йылама, вёре-вёре,
Сагъа гёре не гёре!
Дюнъяда бары яшлар
Сагъа салам йибере.

Атав

Чабып гелди
Бир гюн Сотав:
– Бизин Атав –
Уллу батав!

– Не деп айтдынг,
Хари, Сотав?
Неге бола
Атав батав?!

Неге болмай
Атав батав,
О чу билмей
Къайда не тав?!

– Гёрсетмеге
Болар Атав,
Къайда бола
Гъималай тав.

Памир тавлар
Къайсы якъда,
Билмей болмас
Ол, озокъда.

Картаны бер,
Айтар Атав,
Къайда бола
Тяньшань тав.

– Герти, – деди
Шонда Сотав:
– Къайда бола
Йыракъ бир тав,
Гёрсетмеге
Бола Атав!
Тек буса да,
Атав батав!
– Неге бола
Батав Атав?

– Неге Атав
Болмай батав?
О чу билмей
Къайда бола
Гъмира тав!

Дагъыстанда
Бар нече тав,
Бирин сама
Билмей Атав!
Неге болмай
Атав батав.

Ата юртым

Ата юртым!
Ата юртым!
Мен анадан
Тувгъан ерим.
Ялан чыгъып,
Акъ чыгъына
Аякъларым жувгъан ерим!
Ата юртым!
Ата юртым!
Ашавумда
Биринчилей
Ал тангларын гёрген ерим.
Чомартлыкъгъа
Айтылынган.
Анабыз къолу булан
Ашын – сувун берген ерим!

Ата юртым!
Ата юртым!
Кёп керенлер
Батып ойгъа
Учителлер дарс бергенлер,
Гиччинева бир
Запятайгъа
Янгылсам да, тюзлеген ер!
Янгылмагъа
Къоймагъан ер!
Билим берип

Тоймагъан ер!
Юртдан чыгъып
Гетсем де мен,
Мени гъалым ойлагъан ер!

Ата юртым!
Таргъу юртым!
Тав башлагъа
Тармашагъан!
Тарлыкъдан сен
Эркин болдунг,
Арив болдунг тамашагъа!
Ата юртым!
Ата юртым!
Артыкъ сёзлер негер тарыкъ –
Бу дюньяда
Сен бар чакъы –
Гёнгом ачыкъ,
Юзюм ярыкъ.

Ата юртым!
Бир башгъача
Къышынг сени,
Язынг сени.
Тизден чёгюп
Алгъыш эте
Бугюн сагъа
Къызынг сени!

Къумукъланы йыр хазнасындан

Къурчакъ

Солист учун фортопьяно булан

Жаминат Керимованы сёзлери.
Наби Дагъировну макъамы

Allegretto scherzoso

Камиляны къурчагъы,
къурчагъы оюнчагъы. Даим яйылып тура,
1. Для повторения
Къурчагъыны къурчагъы
2. Для окончания
-лу!

Камиляны къурчагъы,
Къурчагъы – оюнчагъы.
Даим яйылып тура,
Къурчагъыны къурчагъы.

Ятдырса, юхлап къала,
Турса – гёзю ячыла.

Гиннигине тийсегиз
«Мамочка!» деп къычыра.

Бары жанны яшаву
Ана булан байлавлу.
Жаны ёкъ къурчакъгъа да
Ана шолай аявлу!

Аткъай агъав

– Къызыл оьгюзню мююзю
Бозагъа къартыкъ болсун!
Берсенг де, бермесенг де,
Девлетинг артыкъ болсун! –
бу муталимлер Навруз байрамда
айтагъан йырлардан бири, – деди,
Аткъай агъав 1984-нчю йыл, язны
башында гезикли ёлугъувда.

– Язбаш да геле тура, айлана якъ
тюрлене, Табиат янгыра, тереклер
бюрлене, къарлыгъачлар да къайта
тура, бу алааматланы аслу белгиси
– унутулгъан байрамларыбызны
инг де гёзели ва гъайраны – Навруз
Байрам! – деди, иржайып ва
кюстюнюп Аткъай агъав.

Гъар ёлугъувда, узакъ йылланы
боюнда деп, айтма суйсем де,
бугюнго гъис дюнъямны англавуна
гёре, нече де къысгъа да, тез де гетип
къалгъан йыллар болгъан экенин
де, гъакъылбай хазнабыз Аткъай
агъавну хыйлы-хыйлы ой-пикир
лакъырларына, насигъатларына, о
заманлар мен тюшюнюп де битмеген
болгъанымны да билемен гъали.

Аткъай агъавну Навруз байрамны
арагъа чыгъаргъан лакъырындан

башлагъаным негъакъ
тюгюлдюр.

Биринчилей: Навруз
байрам мен саялы да
унутулмагъан эди, неге
десегиз, бырынгъы
юрт Таргъуда къумукъ
халкъны къылыкъ-
адат мердешлери,
табиат булан, яшав-
туруш булан байлавлу
белги байрамлары
сакълангъан, наслудан
наслугъа бериле
геле, гъатта бусурман

динибизге къаршы иш гёрюлеген
заманларда да Таргъу жума межитде
намаз да къылгъан юртагълю,
оразасын да тутмай къоймагъан,
ораза, къурбан байрамларын да
эркин, чомарт кюйде кютген.

Айтагъаным, мен саялы да
гиччиден тутуп байрамланы инг де
гёзели, ва гъайраны болуп Навруз
байрам бугюнге ерли – ону да бир
маънасы бардыр, 1989-нчу йыл
янгыдан Навруз байрамны халкъ
арагъа чыгъарма, гертиден де
байрамча оьтгерме, оьзбашыма
алып айланма, оьзгелени де
иштагъландырып, къуршап, кёмекчи
этип, бугюнге ерли гъар язбаш
Навруз байрамны къаршылама, гъар
ким шу байрам янгыртылгъанына
оьзю де ортакъчы экенине инанма
ва сююнме имканлыкъ берген –
себепчиси болгъан Аткъай агъав
экенин айтма сюемен...

Экинчилей, Аткъай агъав бизин
миллет адабият, маданият, тарихи
байлыгъыбызгъа, халкъ авуз
яратывчулукъгъа, чебер инче

саниятыбызгъа, юреги де авруйгъан, шо байлыгъыбыз унутулуп къалмасны гъайын этеген, халкъ арада англатма да къасткъылагъан, олтургъан-тургъан ерде шону лакъырын да этеген адамыбыз эди. Ону исбатлайгъан – ону яшаву, яратывчулугъу.

Айрача, инг де Аتكъай агъавгъа хас, бизин учун ери ёкъ кюйде маъналы да, багъалы да – яратывчулукъ дюньясына янгы абат басып гелеген яшёрюмлеге кёмекчи къолун да узатагъаны, илгъамчы юрегин де герип ачагъаны. Сонг, йыллар бою яшавунгда Аتكъай агъавну тавушу, тергевлю-гъайлы чалынып туражакъ, гъар сатырынг-шиърунг ону чомарт юрегинден оътюп сагъа башгъача етишип,сююндюрюп, ругъландырып, оъзюнге инандырып, Аتكъай агъавунгну артсыз-алсыз алгъышлап, бу дюньяда бир инамлы, гъакъ аркъа таявунг, асхар тавунг барны билип яшажакъсан...

Балики, биз уллу бола туруп, оъзюбюз оъсегендей, бизден де артланып ой-пикир англав къаравларыбыз да оъсе туруп, бизге сыйлы да, аявлу да болгъан адамларыбыз оъзлер эсге тюшген

сайын, милли маданиятыбыз-адабиятыбызда, миллет къысматыбызда оъзлени терен харшлардай гъызларын, мюгьюр белгилерин къоюп гетгенлерибиз бугюнубюзге янгы гёзден бакъма, янгы ой-пикирлеге ес болма имканлыкъ береди! Эсиме геле, Аتكъай агъав – мени учун шо Адам!

Уъчюнчулей, шо Навруз байрамны йырларындан башлагъаным дагъы да негъакъ тюгюл:

Берсенг де, бермесенг де
Девлетинг артыкъ болсун!

Сыйлы Къуръанны аятларындан: «Онг къолунг берегенни сол къолунг билмесин!» – оъзюм англайгъан кюйде, Аتكъай агъав яшавдан да, Аллагъу Таала яратгъанлардан да сююнюп билеген бир дол ва мол адамыбыз эди ва янгыз бизин яшав оъмюрлерибизде тюгюл,гележек наслуларыбызны къысматларында да яшав сюрежек.

– Сюр, яшавну, Сюр! – дей эди... Бизин сёнмейген, дёнмейген, эсге тюшген сайын Аتكъай агъавну юзминг тюрлю сырларына тюшюнежек эсделиклерибизни сюре туруп, янгы-янгы харшлар тарта туруп, иржая-кюлей туруп Аتكъай агъав яшажакъ! Озокъда дагъы!

Шейит-Ханум Алишева

Дагъыстан халкъларыны адабиятындан

Табасаран халкъны танг уланы!

Шахвелед табасаранлы шаир, хабарлар да яза. Оьзге тилли адабиятны оьз тилине таржумалай. Атасы Ибрагъим белгили шаир, адабиятчы, оьз халкъыны сююмлю адамы болгъан, шо да себеплидир, уланы атасыны ёлун узатагъаны, озокъда, Аллагъ берген пагъму – къысмет, къайда къачарсан! Шахвелед бу йыл оьзюню 70 йыллыгъын янгы-янгы китаплар булан къаршылай. Шиъру, хабар, таржума асарларын басмаханадан чыгъарды. О да янгыз оьзюне сююнч-тюгюл – бизге де! Бизин къалам къардашыбыз, Шахвелед Шахмарданов Ибрагъимович, дагъы да узакъ йыллар сююне къувана оьмюрлер сюр! Сен яшавдан сююнуп билесен!

Шагъвелед торунлары булан

Шейит-Ханум ва «Къарчыгъалар»!

Шагъвелед Шагъмарданов

Энемжая булан лакъыр

– Сёзюм етмей аривлюгюнг айтмагъа!

Сырын айт да гюмезни кёк безеген.

– Аривлюкдюр, сюювдюр оьз элиме
Табиатгъа тонгуп гъаман юзеген.

– Аривлюкню къабул этме гъазирмен.

Сырынг сигъру, ачамысан оьзлени?

– Етти тюсмен. Чомарт Ерден излеп тап
Янгыз сагъа ювукъ болгъан ренклени.

Уьюгюзге яхшылыкъ

Оъжетликни отун якъма суюгенге
Уллатам айта эди бир кюйде:
– Ярашывлукъ зор байлыкъгъа элтеген
Берекетге болма кюй ёкъ зар уйде.

Пана дюньям, уллатамдай айтаман, –
Тюзелмеге къыйын гъар дув девюрде.
Талай-насип тапмажакъ чы бир халкъ да
Ярашывлукъ болмай туруп гъар уйде.

Шатман

Шатман – башлап айтгъан сёзю язбашны,
Айтылагъан сукъландырып гёз-къашны.
Иржайыву язбашны, о – яхшылыкъ,
Табиат да гъеч этмейген къаршылыкъ.

Ерлеге буварып чечек ачмагъа
Гъазир о умутлу къастны чачмагъа.
О – янгы яшавдур дюньягъа гелген.
Оърткий ай къызгъанмай савгъатгъа берген.
О – язбаш шашыкъны сакъ-сакъ абаты,
Ачыкъдыр, аривдюр биз билген хаты.

Шатман – о топуракъны оьлмес белгиси,
Кёкню сюювге байлагъан ингдеси.
Яшавну бирден уятып ойнатгъан
Шатман – язбашдыр дюньяны яйнатгъан!

Насрулла Байболатовну таржумасы

Ана тилим – алтын тахым, алмас тажым!

Ингде асил сёзлер, аявлу
англавлар, яшавгъа гъасиретлик,
сююв – ана деген сёзден башлана!

Анам аявлу, азиз!

Ана тилим! Ана ватаным! Ана
элим!

Муна бир-нече йыл Ана
тиллени байрамлары оьт-
гериле. Оьтесиз маъналы,
жаны-къаны булан берилип
ана тиллерден дарс беривчю
муаллимлер булан оланы
охувчу яшлары, оьзлеге оьр
жаваплыкъны алып, бир-
биревге талаплы янашып
чалышалар, гъаракат этелер.
Тилибиз таселмежегине, эн-
ниден сонг да даимангъа бар
болажагъына инанабыз!

Магъачкъаланы 51-нчи
мактабында Ана тиллерден
дарс береген Салигъат
Камиловна къумукъ тилни олай
балын чыгъарып сёйлей чи,
гъатта яшлар да иштагълы охума
да, язма да, сёйлеме де къаст
этелер. Салигъат бек гъайлы, гъар
яшгъа айрыча къарав, айрыча
лакъыр. Муна, Ана тиллени
байрам ярышларында булар

къазангъан савгъатлар булан
дипломлар шогъар шагъат!
Биз де гъакъ юрекден къутлай
туруп дагъы кёп уьстюнлюклер,
оьрлюклер ёрайбыз!

Таргъулу кыыз

Минаханым Гусейнова Таргъулу кыыз. Юрт мактапны бу йыл 10-нчу класын битдирежек. Бырынгъы таргъулу кыызланы кылыгъын-хасиятын, эдебин-инсабын озюнде асырап сакълай. Ана тиллерден дарс береген муаллими Дина Дагъирова айтагъанлай, о хасиятлагъа уьйретип болмай, къанындан ташып акъмай буса. Минаханым бир тенглимдей гъар-бир ишимде ортакъчы. Минаханым оз гёнгюллю, озю англагъан шаирлени шиъруларын охуйгъан кюйге тынгласанг, шонча да шолай чеберлик бар чы, озю шаир де охумас эди шулай деп эсиме геле.

Минаханым бары адабият ярышларда алдынлыкъ алып юрюй, дипломланы арты-алды ёкъ. Оьр кыйматлагъа охуй, гъар-бир иште жаваплылыкъ, оз къаравлары, англавлары.

Биз, «Къарчыгъалар» да, Минаханым Гусейнова, гъар

тутгъан къастынгда, умутунгда, оюнгда – пикирингде Алагъу Таала шагъралы ва шавлалы ёллар ачсын, тюзелтсин! Сююне ва сююндюре яша, Минаханым!

Дина Дагъирова
19-нчу Таргъу мактапны ана тиллени юртеген муаллими.

Тамаза ва Темир уета

Къумукъ халкъ ёммакъларына гёре

Давамы

Мен чи яшлагъа ону
Васият этген эдим...
Олай буса, айт магъа,
Темиримден не чыгъа?

– Билсем, тамаза-къоччакъ,
Чыгъажакъ сагъа бичакъ.
Гелсенг тангала эртен,
Болажакъ бар зат мекен.

– Ёкъдан умут да къолай,
Этип къой дагъы шолай, –
Деп ол уьуне къайта,
Уьйде бар затны айта.

Ахшам тахында ята,
Татли юхугъа бата.
Тюш гёре шо тамаза:
Бичагъы бар тап-таза.
Оьте десенг, оьтеми,
Огъар гьеч зат етеми!
Нени де гесип ташлай,
Гюмюш бичакъгъа ошай.
Макътар йимик Къумукъда,
Табыла кёп къуллукъгъа...

Тамаза тез уяна,
Тюшю экенге яна.
Ашар, мечге алгъасай.
Барса, темирчи Хасай,
Бетинден тер акъдырып,
Темирден бир зат ясай.
– Ассаламу алейкум!
– Юрегим бек алгъасай:
Темиримден не чыкъды?
Магъа гёрсет чи, Хасай.

– Ваалейкум ассалам!
Гел, хошгелдинг, Абсалам!

Темирчи тер сибирип,
Ону темирин чытлай:
– Воллагъ, тамаза, мундан
–Толу сав бичакъ чыкъмай.

Тамаза ойгъа бата,
Бираздан огъар айта:
–Тюшюмде мен бичакъны
Къоллап да битген эдим.
Ону кёмеги булан
Не зат да этген эдим.
О гесип ташлай эди,
Гюмюшге ошай эди.
Макътар йимик Къумукъда,
Табылды кёп къуллукъгъа.
Олай буса, айт магъа,
Темиримден не чыгъа?

–Айтсам, чыгъа биргине
Чарыкъ тигеген ине...
Гелсенг тангала эртен,
Болажакъ бар зат мекен.

Ёкъдан умут да къолай,
Этип къой дагъы шолай, –
Деп ол уьуне къайта,
Уьйде бар затны айта.

Ахшам тахында ята,
Татли юхугъа бата.
Тамазагъа гёрюне
Тюшюнде къырав-ине.
Ине десенг, инеми,
Табылагъан тарыкъгъа!
Ону кёмеги булан
Ямав сала чарыкъгъа.
Ананг оьлгюр гён чарыкъ!
Тамазагъа бек тарыкъ!

Гие туруп чарыгъын,
Ол гёре танг ярыгъын.
Тамаза тез уянып,
Къала тюшюне янып.
Ашاپ, мечге алгъасай.
Барса, темирчи Хасай,
Бетинден тер акъдырып,
Гиччирек бир зат ясай.

– Ассаламу алейкум!
Юрегим бек алгъасай:
Темиримден не чыкъды?
Магъа гёрсет чи, Хасай.

– Ваалейкум ассалам!
Гел, хошгелдинг, Абсалам.

Темирчи тер сибирип,
Ону темирин чытлай:
– Воллагъ, тамаза, мундан
Къырав-ине де чыкъмай...

Тамаза ойгъа бата,
Бираздан огъар айта:

– Тюшюмде шо инени

Къоллап да битген эдим.
Ону кёмеги булан
Чарыкъ да тикген эдим...

Тамаза бек талчыгъа:
– Гъали ондан не чыгъа?

Шо темир уста Хасай
Жавап берме алгъасай:
Магъа бираз иш чыгъа,
Сагъа буса «Биш!» чыгъа.

– О недир? – деп тамаза,
Абдырап къалгъан тазза.

Сувгъа чомуп темирни,
Уста «ишин» гёрсете.
Шо къызгъан темир гесек
«Биш!» деген аваз эте.

* * *

Амалсыз тамазаны
Муна, шо гъалгъа салгъан.
Бир залим темиринден
Огъар «БИШ!» аваз къалгъан.

Худ. Умар Биймурзаев

Яшлар рази къалдылар

Къарабудагъгент районну юрт китапханаларында яшлар учун язылгъан китапланы жумалыгъы юрюлдю. Торайып гелеген яш наслуну арасында китап охуйгъанланы санавун артдырмакъ учун бакъдырылгъан шо чаралар Къарабудагъгент де гъаманда йимик айрыча таъсирли оьтдю. Эсгерилген жумалыкъны вакътисинде охув конференциялар, тюрлю конкурслар ва викториналар юрюлюп турду. Шону булан бирге, къумукъ шаирлер булан оьтгерилген ёлугъувлар китапхананы яш охувчуларыны айрыча тергевюн тарды.

Россияны Журналистлерини ва Язывчуларыны союзларыны члени, шаир, журналист ва муаллим Насрулла Байболатовну «Алгъасайман оьсмеге» деген китабын охувчулагъа малим этивге байлавлу оьтгерилген ёлугъув да шолай агъвалатлардан бириси болуп къалды.

Къарабудагъгентдеги китапха-

наны къуллукъчулары Азинат Пашаева ва Динаханум Ильясова Н. Байболатовну яратывчулукъ ёлу булан жыйылгъанланы таныш этди. Дагъыстанны халкъ шаири Шейит-Ханум Алишева да оьзюню сёйлевюнде.

– Насрула янгыз яшлар учун язагъан шаир тогюл, яшланы алаамат аламындан гелген шаир! Шиърулары да шону гертиледи. «Алгъасайман оьсмеге» деп ол биринчи китабына ат къойгъаны да, балики, негъакъ тюгюлдюр. Гертилей де, оьзюню генжелик сигърулу аламын бирден-бир инчеликде, гёзелликде гёрсетме, суратлама – гъар охугъанны, яш болсун, уллу болсун, гёнгюллерине къуюлуп, къаравларын къамашдырып, гъис сёзмелерин ругъландырып бажарма къастлы.

Россияны касбу ва умуми билим беривюню гъюрметли къуллукъчусу, Дагъыстанны яшёрюмлерини ат къазангъан насигъатчысы

Умсалимат Бутаева оъзюню сёйлевюнде яшлар учун язагъан шаир Н. Байболатовгъа оърлюклер ёрады. Китапны ичделиги гъакъда маълуматлар берди. Ол эсгергени йимик, китапны дёрт бёлюгю бар. Ону ичинде 115 шиъру асар ва чечеген ёммакълар гирген.

Яш охувчулар Насрулла Байболатовну китабындагъы шиъруларын гёнгюнден айтып жыйылгъанланы харс урувланы къазандылар. Журналист ва шаир Багъавутдин Саматов оъзюню къаламдашы Насрулла булан ёлугъуп, яратывчулукънугъакъында ой-пикру алышдыргъанын айтып, сонг бир шиърусун чебер кюйде охуду.

Къарабудагъгент гимназияны директоруну орунбасары, Дагъыстанны ат къазангъан муаллими, филология илмуланы кандидаты Ругъаният Мусаева ва тамазаланы район советини ёлбашчысы Абдулгъамит Мамагишиев яшлар

учун язагъан шаир Н. Байболатовну яратывчулугъуна оър къыймат берип сёйледилер. Охувчу яшлагъа шаирни китабына гирген чечеген ёммакъланы чечмеге де имканлыкъ берилди.

Насрулла Байболатов да оъз гезигинде, касбу танглавда ёл гёрсетген, дарс берген муаллими Умсалимат Бутаевагъа ва адабиятны алааматдай аламына оъзюн алып гирген Шейит-Ханум Алишевагъа гъакъ юрекден баракалласын билдирип сёйледи. Оъзюню къысматына къыйылгъан къурдашларына, тарыкъда табылгъан дос къурдашына да разилигин билдирди. Гележекде де оъзю яшлар учун шиъру асарлар яратмагъа белсенип чалышмагъа къыстлы экени гъакъда айтды ва бир нече шиъру да охуду. Оьтгерилген мажлисте ортакъчылыкъ этген яшлар шаирни «Алгъасайман оьсмеге» деген китабын савгъатгъа алды.

«Къарчыгъа»

Бисмилла

Бисмилла булан башлап,
Къаламым алып къолгъа,
Аллагъ, объюнг кѣмек эт,
Чыгъаман кыйын ёлгъа.

Йыракъ ёлгъа чыгъаман,
Аллагъгъа юрек салып,
Азиз болгъан Аллагъым
Берген пагъмумну алып.

Аллагъ бир, пайхаммар гъакъ!
Яшлай шону билемен.
Аминли къулу йимик,
Къуллукъ эте гелемен.

«Аллагъ деген ач къалмас!» —
Деп къумукъ халкъ тюз айта.
Аталаны сѣзлери
Авлетлеге тюз къайта.

Сыйлы сѣзлер язылгъан
Сыйлы Къуръан тѣрюмде,
Къуръан булан ант эте
Тувуп обсген еримде.

Бугюн йырым беремен
Азиз къумукъ халкъ учун,
Жанымны да берермен
Сыйлы Къуръан гъакъчун!

Дин къардашым, Бисмилладыр ёлдашынг

Бисмилла булан башла
Гъар этеген ишингни.
Бисмилласыз бир иши
Тюзелмес гъеч гишини.

Йыракъ ёл чыгъа бусанг,
Излей къалма сен къурдаш:
Юрекде бисмилланг бар,
Ол сагъа уллу ёлдаш.

«Бисмилла» деп айтып ал
Дин къардашынгни къолун.
Бисмилла деп айтгъанны
Аллагъ тюз этер ёлун.

«Бисмилла» болса болур
Берекетли ашынг да.
Бисмилла булан сыйпа
Авлетингни башын да.

Бисмилла деп айтмагъа
Унутма сен гъеч бир де.
Бисмилла деген инсан
Кѣмексиз къалмас ерде.

Ногъайны асил кызы...

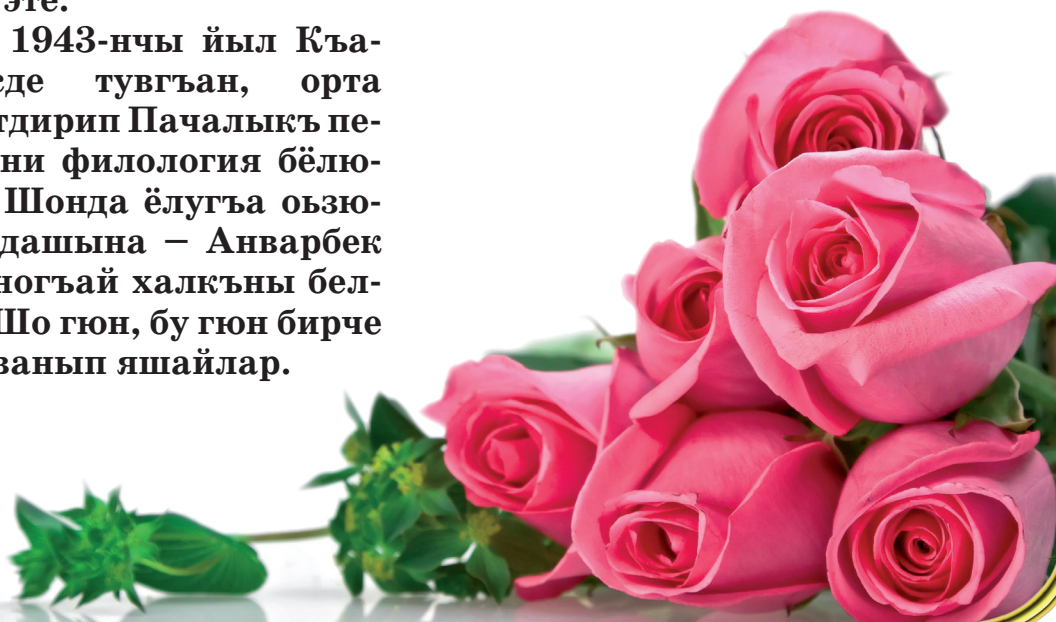
Стамулхан, гертелейде, бек асил, сабур-саламат адам. Бир-биревню таныйгъанлы муна нечесе йыл, бирче ишлейбиз. 26 йыл «Лашын» журналны чыгъарагъаны, яшлар учун кыужурлу да, маъналы да, безендирип, ногъай халкыны оьсюп гелеген яш наслусун оьзлер кимлердендир, тарихи, адабияты, маданияты – халкыны кыыйыны -тынчы, оьз кыысматы булан таныш эте.

Стамулхан 1943-нчы йыл Къарачай-Черкесде тувгъан, орта мактапны битдирип Пачалыкъ педуниверситетни филология бёлюгюнде охуй. Шонда ёлугъа оьзюню оьмюр ёлдашына – Анварбек Култаевгъа, ногъай халкыны белгили шаири. Шо гюн, бу гюн бирче сююнуп-кыуванып яшайлар.

Стамулханны атасы Якъуб давда жан берген. Къолда эки де яш булан къалгъан жап-жагъил анасы Марьемге оьг нече де тынч болмагъан. Колхоз ишин де кыоймай, яшланы да аявлап оьсдюрген. Стамулхан да уьч уланын аявла са да, олагъа бакъгъан якъдагъы тарбия гючлю. Стамулхан Терекли-мектепни мактабында он йыл ана тилде дарс берген. Магъачкъалагъа гёчген сонг буса – муаллимлени билимлерин толумлашдырагъан институтда ишлеген. Дагъыстан радиону ногъай редакциясында диктор болуп, муна 26 йыл бола «ЛАШЫН» журналында чалышагъаны... Гъар не ерде де оьз ишин мугъкам ва жаваплы юрютген. Намуслу-ягълы адам. Станмулхан аркъа таяв да бола, сыр чечеген сырдаш да. Агълюсюнде йимик иш ёлдашларына да насигъатчы да дюр, кыыйынына – тынчына табылып да биле.

Стамулхангъа бу йыл – 75 йыл!
Аллагъгъа Шюкюр!

Шейит-Ханум Алишева

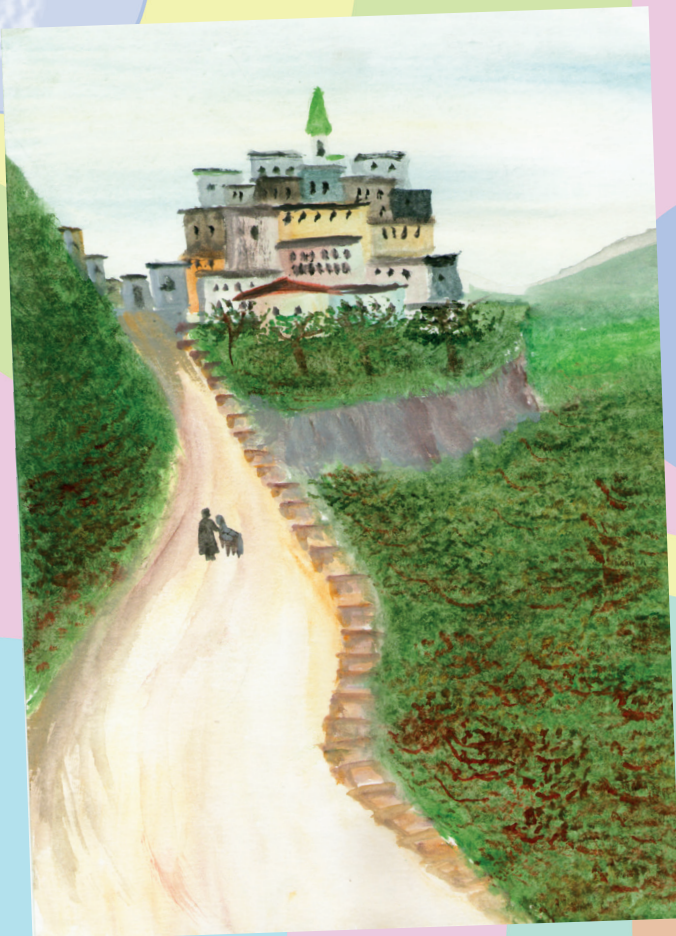

Аламатыны аламында

Журналны бу номеринде биз Къарабудагъгент юртну 2-нчи номерли мактабыны 8-нчи «А» класыны охувчу къызы Жангишиева Исбаният этген суратланы чыгъарабыз! Энниден сонг да оъзюню шулай оътесиз гъайран пагъмусу булан сурат этивюн узатсын, аламны алааматларын шу кюйде гъайран суратлап бажармакъ – Аллагъ берген пагъму!..

Үар даида даҗа к̄аршы инсанлар

Солдат

Солдат гелген давдан к̄айтып уьуне,
Шайлы савг̄атлар да таг̄ып т̄ешуне,
Муну элге этген к̄оччак̄ ишине
Юртлулары мак̄тав эте, суюне.

Ону этген г̄юнерлерин англама
Умуту бар узак̄ заман олтуруп,
Танг к̄атг̄ынча хабарына тынглама,
Хабарлар деп тура авзун толтуруп.

Булар суюе узак̄ хабар айтг̄анны,
Солдат буса терен тартып к̄юстуне.
Барайым дей атабызны уьстуне,
Англатайым ата юртг̄а к̄айтг̄анны.

*Хасаева Жамиля Т̄бен-К̄азаныш, Наби Ханмурзаевны
атындаг̄ы 2-номерли мактапны 11-нчи
класыны охувчусу.*

Маг̄аммат Нурбаг̄андовг̄а баг̄ышлана

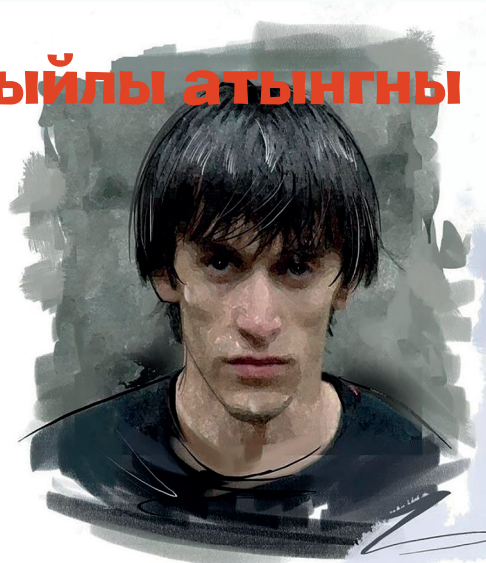
Унутмасбыз сени сыйлы атынгны

Маг̄аммат, бармы экен?
Сени йимик оьлгенлер.
К̄алг̄анлаг̄а арт берип
Ишин алда г̄ергенлер.

«Ишлегиз инилер» деп
Маг̄аммат оьрлюк алг̄ан,
Душманланы башына
Теренден ойлар салг̄ан.

Маг̄аммат игит болуп
Бары халк̄г̄а танылды,
Алтын язывлар булан
Сени атынг язылды.

Сени к̄ара г̄злеринг
Аг̄ачлык̄ларда с̄ндю,
Сен г̄ерсетген игитлик
Яш̄рюмлеге уьлгю.

Унутмасбыз, Маг̄аммат,
Сен чак̄сыз оьлгенингни.
Душманланы алдында
К̄орк̄май жанынг бергенни.

*Т̄бен-К̄азанышны уьчюнчю
номерли орта мактабыны
сегизинчи класыны охувчусу
Бамматова Женнет*

Яшлыгъыма

Яшда магъа Яхсайсувум гөрюне эди денгиздей,
Янтая эдим ягъасында гюн тюбюнде къызгъандай.
Яланаякъ Чагъыротарны гезей эдим эринмей,
Шол гюнлени алды яшав яшлыгъымны къызгъанмай.

Эсимде бар, ахшам чакъны таза салкъын гъавасы,
Межитге юрью эдим, бола эди песим де.
Эсимде бар къарт анамны кёрюкдеги тавасы
Кёрюк алда исси экмегин ашайгъаным эсимде.

Эсимде бар хоншу яшлар ойнайгъаныкъ жыйылып,
Кюкю булан йыбанчлыкъда бола эди гече де.
Бир де бизге табушмагъан ол заманлар кыйынлыкъ,
Эсимде бар бек татывлу заманлар эди нече де.

Эсге геле къайтып- къайтып булай нече заманлар,
Ол заманлар къайтмажакъны билген сайын гюемен.
Кёрюк отда къызартылгъан гъабижайымны ийиси,
Гъар эсеме тюшген сайын яшлыгъыма гене къайтма сюемен.

Темиравул

Бозигит Эльмурзаев

Ата юртум, асил юртум,
Юрек байлыгъым, умутум.
Темиравул, азиз элим,
Мени тувуп оьсген ерим.

Сувунг татли шербет сувдай,
Сагъа къарап юрек къувнай.
Сююнч бере Къойсув ягъа,
Юртну ярып Шабур агъа.

Къызыл бурчунг къызгъын оьсе,
Тарихде де атынг оьрде.
Халкъынг яшай ини-агъа,
Юрекден гъашыкъман сагъа.

Ата юртум, асил юртум,
Ругъ байлыгъым, зор умутум.
Темиравул асил элим,
Гёз ачгъанда гёрген ерим.

Бизин ана табият! Бизин ана топуракъ!

Май-июнь айлар

Май ай йылны инг гезел айларыны бириси. Бюс-бютюн табият: гъава, гъайванлар, къушлар, жан-жанывар бири-биринден сююнюп турагъандай шат гёрюне.

Биринчи исси янгурлардан сонг тюрлю-тюрлю ренкли солтанжая нече де арив гёрюне. Кёк кёкюревлер де май айда башлана.

Май ай арив ийисли исбайы чечеклер, шат тавушлары булангъы гезел къушлар булан эпсиз бай. Агъач бойларда, бав араларда мелешелер, таза сари тюсю балтасап чечеклер, яшыл халини устьюне тёгюлген акъ маржанлар йимик гёрюнеген инжи чечеклер, жиелекни акъ чечеклери лавуллап тура.

Бавларда жие, баъли, кокан, алма, шаптал тереклер чечек ачгъанда, арекден олагъа уллу къурмач тебелер деп къоярсан.

Чечекли табиятдан сююнюп, нечесе тюрлю-тюрлю тюслердеги гёбелеклер, увакъ жан-жанывар, гъариси гъар тюрлю чечеклеге къонуп, завх чеге.

Балжибинлер, танг билингендокъ къыргъа чыгъып, ахшам къарангы болгъунча зувуллап, чечекден-чечекге къонуп бал жыялар.

Язбашны ярыкъ гюнлеринден къуванып, бавларда, бахчаларда, агъачлыкъларда бюлбюл къушлар ахшамланы нечик леззетли эте. Бюлбюллерден сонг торгъай къушлар гём-гёк кёклени гюмезине

гётериле. Олар аламны уянывун алгъышлап йырлай ва шо къонгуравлу ажайып сеслери булан айлананы оькюрте.

Торгъай къушлар булан ярышгъа чыкгъандай, гъавада, теллерде къарлыгъачланы къавгъалы табунлары учушуп айлана, сюйкюмлю сеслери булан бизин сююндюре.

Язбашда охувчу яшланы ишлери де къыставулла бола: терек тюплени къазалар, оланы тюплериндеги чакъаланы тайдыралар, бавланы сугъаралар. Эгер тереклер чечек ачгъынча чакъ къургъакъ болгъан буса, чечек ачгъан тереклени сугъарма ярайгъанны билелер. Тереклер чечек ачгъанда оланы сугъарма ярамайгъанны яшлар англай.

Май айда яшлар дарман отланы жыялар. Оланы арасында къан-сияла, къычытгъан, явъяпыракъ, къозну япыракълары, къушэппей, бакъым-бакъым, балтасап, инжил чечек, бакъаяпыракъ, ювушан, къазот, яраот, акъчечек, гийигот ва башгъалары инг пайдалыларындан гысаплана.

Яшлар, дарман отланы жыйма башлагъынча, ерли аптеклерде ишлейгенлерден сорап, шо отланы къабул этегенни билигиз.

*Абакар Батыргишиев,
табият дарсланы учителя.
(«Къарчыгъаны» эсги
тептеринден).*

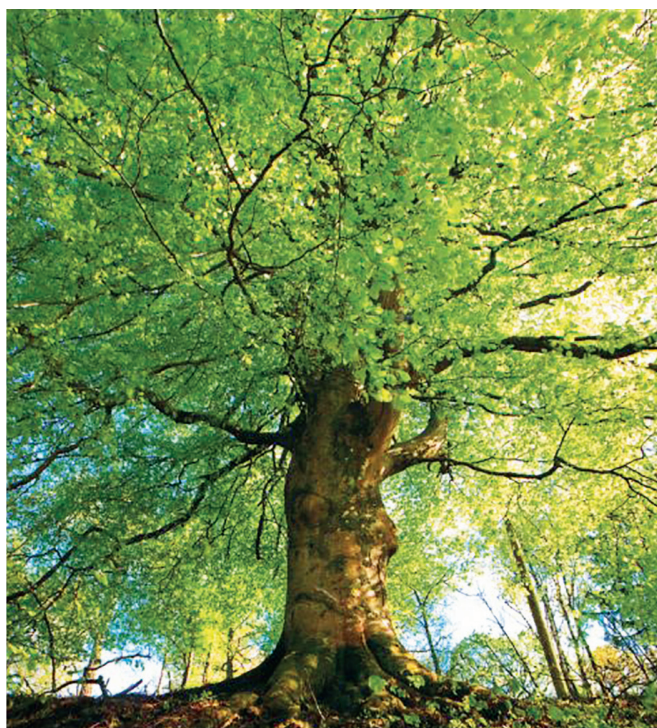
*Тереклер
Атлары – ана тилибизде*

Ябушгъан
(боярышник)

Нар терек
(гранатовое дерево)

Чинар
(бук, платан)

Чум
(кизил)

Бешинги правило

Ямангъа иерме, яхшыдан къачма

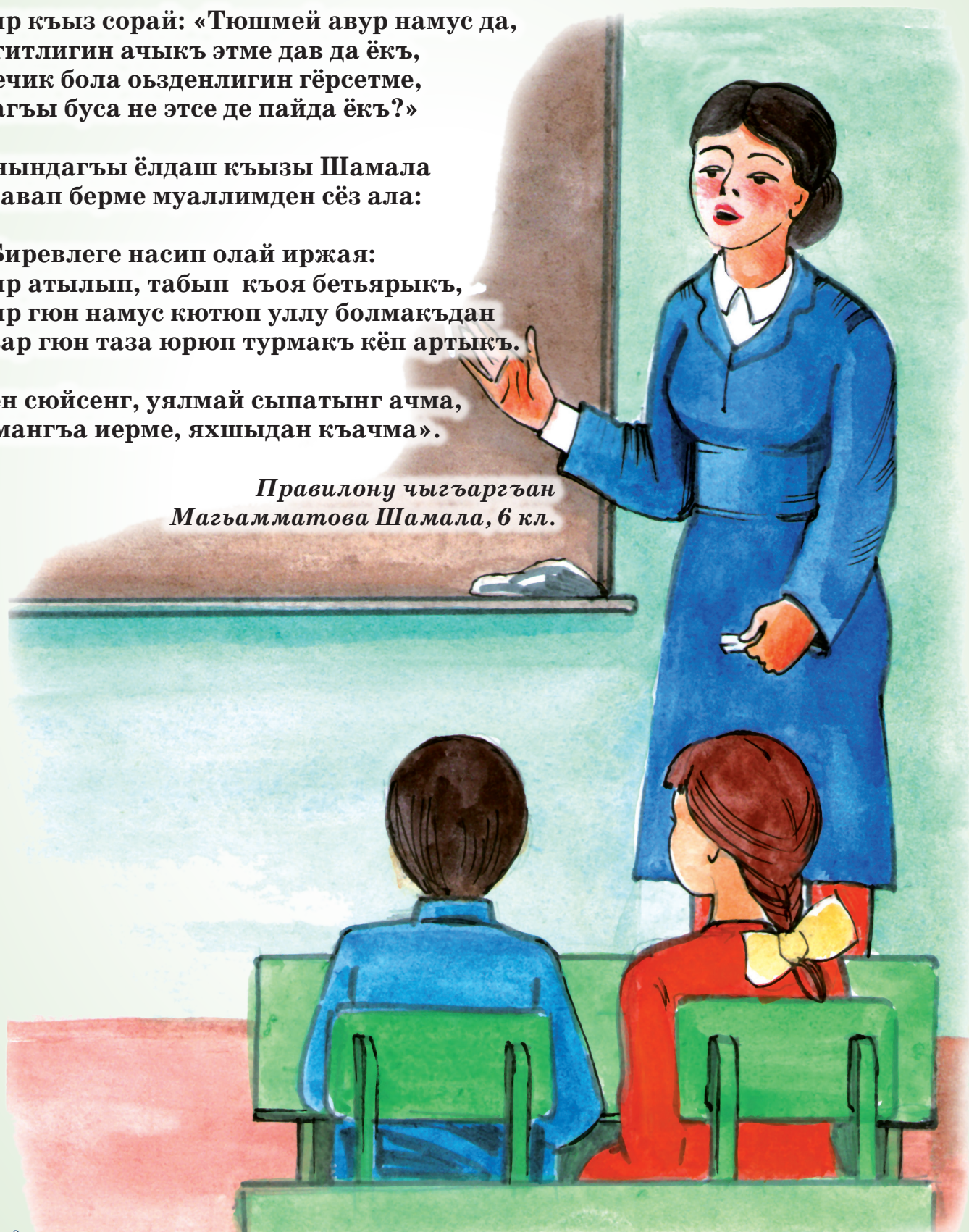
Бир къыз сорай: «Тюшмей авур намус да,
Игитлигин ачыкъ этме дав да ёкъ,
Нечик бола озденлигин гёрсетме,
Дагъы буса не этсе де пайда ёкъ?»

Янындагъы ёлдаш къызы Шамала
Жавап берме муаллимден сёз ала:

«Биревлеге насип олай иржая:
Бир атылып, табып къоя бетъярыкъ,
Бир гюн намус кютюп уллу болмакъдан
Гъар гюн таза юрюп турмакъ кёп артыкъ».

Сен суйсенг, уялмай сыпатынг ачма,
Ямангъа иерме, яхшыдан къачма».

*Правилону чыгъаргъан
Магъамматова Шамала, 6 кл.*

Тулелер

Яшлар учунгъу къумукъ фольклордан

Халкъ авуз яратывчулугъундан
Яшланы адат-къылыкъ йырлары.

Янгур явагъанда сююнуп яшлар къабакъ
алгъа, орамгъа чыгъып:

Янгур, яв
Янгур яв!
Исси пилав,
Сари яв! – дейлер.

Дагъы да:

Яв, яв!

Явлу къалач берермен!

Къуй-къуй!

Къуймакъ къалач берермен!

Яв, яв!

Къуй, къуй» – деп де айталар.

Гюн бир чыгъып, бир де булутланы артына
яшынагъан заманда яшлар шулай айталар:

Гюн, чыкъ!

Гюн, чыкъ!

Арив къызынгны

Алып чыкъ!

Эрши къызынгны

Эшик артгъа салып чыкъ!

Аталар
сөздеринден

Яшда уйретсен
Яшынгны –
Абурлу этер башынгны,
Эркетсенг, ёнкютсенг –
Тузун алыр ашынгны.

*Къардаш халкъларыбызны
адабиятындан.*

Байтерек

(Чечеген ёммакъ)

Дюнъяда бырынгъы заманлардан берли бир Байтерек оьсе экен. Ол гъеч къартаймай, къаврамай, Бой тартып, бийиклеге багъып оьсюп тербей. Ону тьюбюнде оьмюрлер боюнда адамлар да, гъайванлар да, оьсюмлюклер де яшап туралар. Оьсе оьсе туруп, олар дюнъядан гетгенде, оланы ерлерин оьзге гъайванлар, оьзге оьсюмлюклер бийлей. Байтерек буса, баягъылай, алдынгъы гъалында айнап тура.

Байтерекни он эки де бутагъыны бириси де къурумай, сынмай. Шо он эки бутакъны гъарисини оьз аты да бар. Гъар бутакъда отуз япыракъ оьсе. Шо япыракъланы гъарисини бир яны къара, бир яны акъ. Шоланы къара бетинде Юхулу деген къара мишик къалгъый, акъ бетинде Уяв деген акъ атъялман атыла туруп айлана.

Гезиги гелгенде, Байтерекни башлапгъы уьч бутагъын акъ сакъаллы, акъ тонлу Бабай силкесе, шонда шоссагъат айлана якъны ап-акъ гюмюш къаплап къоя.

Экинчи уьч бутагъан яшыл дарай гийген Сыливхан деген къыз чайкъаса, якъ-якъгъа зумрут, зубаржатдан этилген яйыв ябылып къала.

Ондан сонгъу уьч бутакъны бавчу Игитге хозгъамагъа тюше. Ону чомарт къолу яшлагъа да, къушлагъа да бишген татывлу емишлени пайлай.

Дёртюнчю уьч бутакъны гъиллачы къызыл Тюлюкю къуйругъу булан къагъып йибере де, ерни юзю алтып тюс ялагъандай болуп къала.

*Ногъайчадан гёчюрген
Гъасан Оразаев. 21. 04. 99 йыл.*

Соколенок

ISSN0206 - 7943

Къарчыгъа

3/2018

май-июнь

Иллюстрированный детский журнал.
Издается один раз в два месяца.

Учредитель:
Министерство печати и информации РД.

Регистрационный номер
ПИ №ТУ05-00348 от 01.12.2016 г. выданный
управлением Роскомнадзора
по Республике Дагестан.

Издается с января 1980 г.

Руководитель – главный редактор
Мурад Ахмедов

Редколлегия:
Ш.Алишева (ред. выпуска)
П.Абдуллаева
А.Абдуллатипов
С.Алиев
С. Мамаева
Т.Зургалова (отв. секретарь)

Художественный редактор З.Даганов
Технический редактор Т. Лузина

Формат 60x84 1/8.
Уч. изд. л. 3, 19.
Уч. печ. лист 3,26.
Бумага офсетная.

Дата выхода в свет 29.06.2018г.
Тираж 804 экз.
Заказ №200.

Типография:
ООО «Издательство «Феникс-пресс».
Адрес типографии:
367018, РД, г. Махачкала, ул. Петра I, 61.

Редакция и издатель: Государственное
бюджетное учреждение Республики
Дагестан «Редакция республиканских
литературных журналов «Соколенок» и
«Литературный Дагестан»
Адрес редакции и издателя:
367000, РД, г. Махачкала, ул. Даниялова, 55.

Электронный адрес редакции:
litdag@mail.ru

Кумыкский язык

Индекс: на год – 63339,
на полугодие – 73904.

Цена свободная.